پەیامی وریابوونەوەو ڕا پەڕین

پەیامی ماڵکۆڵم ئێکس هەر بۆ ڕەشەکانی ئەمریکا نەبوو، پەیامەکەی بۆ هەموو گەلێکی ستەملێکراوە.. پەیامی ڕاپەڕین‌و هەستانەسەرپێ.. لەپێناو ئەم پەیامەدا ئامادە بوو بکوژرێت.. لەرێی ئەم پەیامەشدا کوژرا.

ماڵکۆڵم ئێکس لەگۆمێکی تاریکدا دەژیا: تلیاك خواردن، تلیاك فرۆشتن، گەوادی، دزی،.. ئیسلام ئەو و هەزارانی وەکو ئەوی خەبەر کردەوە، ڕایچڵەکاندن، کردنی بەپەیامهەڵگر، پەیامی وریابوونەوەو ڕاپەڕین.

لەئەمەریکادا مرۆڤی ڕەشپێست هەمیشە زلەی دەخوارد کەچی چۆکی دا دابب، ماڵکۆڵم فێری کرد بەپێوە هەستێ، بەرەوڕووی "ئاغا" سپیپێستەکان بوەستێ.

"پێشەوا"ی ڕەشەکانیش لەهەموویان خراپتربوون.. ملیان کەچ دەکردو دەستی سپیپێستان ماچ دەکرد، چەندیش زیاتر ماچیان دەکرد ئەوەندە زیاتر پیاوی سپی تفی لێ دەکردن، چەندیش زیاتر پێڵاوەکانیان دەلستەوە ئەوەندە زیاتر پێی دەخستە سەر کەللەیان.

بەداخەوە ئەمڕۆ میللەتەکانمان هەر بێ دەسەڵات‌و ژێر دەستە نین، میللەتەکانمان بەرەو ئەو مێشك سڕینەوەیە دەچن کە ماڵکۆڵم ئێکس کات‌و ژیانی تەرخان کرد بۆ لەناوبردنی، بنەمایەکی ئەم مێشك سڕینەوەیە دەڵێت:

"شت چەند ڕۆژئاوایی تر بێت ئەوەندە باشترە"

وەك چۆن لای ڕەشەکانی ئەمریکا ئەم بنەمایە هەبوو:

"شت چەند سپی تر بێت ئەوەندە باشترە"

کەسانیش هەن لەناو میللەتانی ڕۆژهەڵاتدا خۆیان کردۆتە پێشەوا، هەروەکو پێشەوایانی ڕەشەکان، هەروەکو "کوڕەکانی مام تۆم"، ئەو دەستە ماچ دەکەن کەبەر زللەیان دەدات‌و ئەو پێڵاوە دەلێسنەوە کەسەریان پان دەکاتەوە.. بەمەش ڕازی نین: واخەریکە میللەتیش رووەو ئەم چارەنووسە زەلیلە دەبەن.

کەسانێکمان دەوێ وەکو ماڵکۆڵم ئێکس پێمان بڵێن: بەسە چۆکدادان، چاو بکەنەوە، هەستنەسەر پێ، فێرمان بکەن بە "ئاغا"کان بڵێین بەسە یاری کردن بە میللەتانمان..

کەسانێکمان دەوێ وەکو ماڵکۆڵم ئێکس مێشکمان پاك بکەنەوە لەو درۆیەی کە "شت چەند ڕۆژئاوایی تر بێ ئەوەندە باشترە"، فێرمان بکەن چۆن هەوڵ بدەین هاوشانی ئەو "ئاغایانە" ببین، بەرەو ڕوویان بوەستین، بیانبەزێنین.

دەمانەوێ وەکو ماڵکۆڵم ئێکس ئابڕووی "کوڕەکانی مام تۆم"، بووکەشووشەکانی سەر شانۆ بەرین.

وەك چۆنیش ماڵکۆڵم ئێکس بە سپییەکانی وت: "ئەو ڕەشپێستەی ئەوسا دەتانناسی مرد"، دەمانەوێ وەکو ئەو بڵێین: ئەو میللەتەی ئەوسا دەتانناسی.. مرد.

دەمانەوێ.. هەزار شتمان دەوێ.

با هەنگاوی یەکەم بنێین،

ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پێگەی زاگرۆس

با لاوەکانمان بێنەوە هۆش خۆیان،

میللەتیش بێننە هۆش خۆی،

پێی بڵێن، هاواری لێ بکەن:

بەسە چۆکدادان،

چاو بکەرەوە، هەستە سەرپێ، ڕاپەڕە

ڕەشەکانی ئەمریکا.. خوێی سەر برین

"وێنەی کۆیلەو ئافرەتی ڕەش، بەستراون و بەقامچی لێیان دەدرێ، دایکانی ڕەشپێست تەماشای پیاوە سپپێستەکان دەکەن مناڵە شیرەخۆرەکانیان لێ دەسەنن و ئیتر قەت نایانبیننەوە، سەگەکان کۆیلەکان ڕاو دەنێن، پیاوان بەقامچییەوە کۆیلە ڕاکردووەکان ڕاو دەنێن، تێلا، زنجیر، تفەنگ.."[1].

"لەوپەڕی گەرمەی ئەم بازرگانییە "بازرگانیی کۆیلەی سەدەی هەژدەی زایینی" بەریتانیا "١٩٢" پاپۆڕی هەبوو کەخەریکی بازرگانیی کۆیلە بوون و لەهەر سەفەرێکدا "٤٧" هەزار ئەفەریقایی دەبرد..".

"گۆڤاری لایف-١٩٥٧: "١٤" ملیۆن "ئەفریقایی" گەیشتنە جیهانی نوێ.. "٤٢" ملیۆن ئەفریقایی مردن پێش ئەوەی بگەنە عەمارەکانی لێواری ڕۆژئاوای ئەفەریقا بۆ ڕاگواستن بۆ جیهانی نوێ"[2].

"لەویلایەتەکانی باشووری "ئەمریکا" ئازادیی ڕەشپێستێك -بەڵکو ژیانیشی- هەڕەشەی لێ دەکرێ ئەگەر گومانی لێ بکرێ بەتەمای مانگرتنە".

"لاوێکی ڕەش ساڵی ١٩٥٧ لە کارۆلاینای باکووردا گیرا چونکە ".." تەماشای ئافرەتێکی سپی کرد".

"لەوانەیە بڕوا نەکەین: زۆر ئەمریکی لایان سەیر دەبێ ئەگەر بزانن کەوا ڕەشپێستان وەکو مرۆڤ هەموو هەستە مرۆڤایەتییەکانیان هەیە"[3]

هیچ دیمەنێك وات دەبینی لە فلمە ئەمەریکییەکاندا؟

دەزگا ڕەسمی و نارەسمییەکانی ڕاگەیاندن لەئەمەریکادا، وەك چۆن بڵێیت ڕێك کەوتین، ئەمریکا وا پیشان دەدەن کەهەموو شتێك تیایدا بە ئاسانی دەڕوات، هەتا فلمەکانی کوشتن و بڕینیش: دەبینین پاڵەوانێك پیاو

---

[1] مذكرات مالكولم X.. زعيم الزنوج المسلمين في أمريكا ص١٦٠.

[2] ئەم دوو پاراگرافە لە: طاهر عبدالحكيم، إضطهاد الزنوج في أمريكا ١٩٥٨، ت١٢-١٦.

[3] ئەم سێ پاراگرافە لە: ئێریك لنكۆلن، المسلمون الزنوج في أمريكا ١٩٦٤، ل٥٣-٥٥.

خراپـان لـە نـاو دەبـات.. لەکۆتایشـدا ئـەنجامی ناڕاسـتەخۆی ئـەم فلمانـە: شـیرین کردنــی "شـێوازی ژیـانی ئەمەریکایی".

سەرۆك "لنکۆڵن" لەسەدەی ڕابردوودا بڕیاری ئازادکردنی کۆیلەکانی دا، ویلایەتـەکانی باشووری ئەمریکا سەرپێچیان کردو جیا بوونەوە، شەڕ بەرپا بوو ئەو ویلایەتانە بەزێندران، لنکۆڵن بڕیارەکەی بۆ بەسەرچوو بەڵام ئایا ئەگەر کۆیلێتی نەمابووبێ ڕەگەزپەرستی لەئەمریکادا بنەبڕکراوە؟[٤]

لەهەموو ئەمەریکادا، باکوورو باشوور، ڕەگەزپەرستی هەیە، لەهـەموو شـوێنێکدا سپیپێسـت "بـەرزترە" لەڕەشپێسـت، بـەڵام باکوور دووڕووە.. ماڵکۆڵم ئێکـس وەکـو موسـڵمانەکانو بەپێچەوانـەی دوژمنـەکانی تـری ڕەگەزپەرستی -باشووری لا باشتربوو چونکە ڕەگەزپەرستییەکەیان ناشارنەوەو بە ئاشکرایی دەریدەبڕن، جگە لەم ڕاستگۆییەی شایەنی ڕێزە، ئەم ئاشکراکردنەی ڕەگەزپەرستی ڕەشـەکانی ئـەوێی هـاندابوو زووتـر بکەونە جموجووڵ لەکاتێکدا سپییەکانی باکوور توانیبوویان ڕەشەکان بەنج بکەن.. قسەی هەڵخەڵتێنـەریان بۆ دەکەنو پـەیمانی درۆیـان پـێ دەدەن، دوایش هیچ ئامانجێکیـان بۆ بـەجی نـاهێننو وەکو ئەمەریکییـەکانی باشـووریش بەهیچیان نازانن.

لای ماڵکۆڵم دوو پاڵێوراوەکەی سەرۆکایەتیی ئـەمریکا وەکو یـەك خراپـن، بـەڵام (گـوڵـد وۆتـەر) -لـەحزبی کۆماری- "گورگ" بوو، بۆیە لە (جۆنسۆن) -لەحزبی دیموکراتی-ی "ڕێوی" باشتر بوو.

بەهەمان جۆر "پارێزگاران"و "لیبڕالەکان" یەك هەڵوێستیان هەبوو بەرامبەر ڕەشەکان "با ڕەشەکان لـەجێی خۆیـاندا بوەسـتن"، بەڵام لیبڕالـەکان ئەمـەیان زیاد دەکرد: با وا خۆمـان پیشان بدەین کەبەهـەندێك داواکـاریی ڕەشەکان قایلین.

تاماوەیەك لەمەوبەر ڕەشـەکانی باشـوور خـەریکی جموجووڵی بەناوبانگی (دانیشتن) بـوون. هـەر یـەك لـە ڕەشپێست و سپیپێست پاسی تایبەتیان هەبووو بـەم جۆرە تێکەڵ بەیـەك نابن بـەڵام بـەپێی بڕاقی (دانیشتن) ڕێگە بە ڕەشەکان بدرێ لەیەك پاسداو بەتێکەڵاوی لەگەڵ سپییەکاندا دانیشن.

با ئەمەیان دەستبکەوێ.. گرنگ ئەوەیە: ئایا دەتوانرێ وا لـە سپییەکان بکرێ بە مرۆڤیان بزانن؟ ماڵکۆڵم ئێکس گاڵتـەی بەم جۆرە خەباتانە دەهات، ڕەشپێست خەسـێنرابوو و لـەپیاوەتی -بـەڵکو لـە مرۆڤایـەتیش- خرابوو ئیتر (دانیشتن) چی بۆ دەکات؟

ماڵکۆڵم کە ل ەباشووری ئەمەریکادا سەرەتای ژیانی خۆی بردبووەسـەر باشترین شایەتە بۆ باسی "پلەو پایە"ی ڕەشەکانی ئەوێ:

---

[٤] بەڵام با بەمە نەخەڵەتێین، ئەوەتا جێفەرسۆن Jefferson کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی دەستووری ئەمریکی و سەرۆکێکی ئەمریکا بوو زۆر پێش لینکۆڵن لایەنگرێکی گەورەی نەهێشتنی کۆیلێتی بوو بەڵام ئەوەی پشت گوێ خست شەش منداڵە ڕەشپێستەکەی کەلە ژنە ڕەشەکەی بوون ئازادبکات بڕوانە:
Catherine David, Black Power, histoir d'une dérive, TéléObs, no. 141, 11-17/5/1996, p.3.
لنکۆڵنیش خۆی لەوتارێکدا دانی بەوەدا نابوو کە لەو بڕوایەدا نییە کە سپیپێستو ڕەشپێست یەکسانن.

ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پێگەی زاگرۆس

لەسپییەکانی سەدەی بیستدا لەشاری (لانسینگ)ی سەر بە ویلایەتی (مشیگان)دا ڕەشپێستی "سەرکەوتوو" هەبوون. "سەرکەوتوویی" لەئەمریکادا دەستکەوتنی پارەی زۆر یان پایەی بەرزە:

"سەرکەوتووان"ی لانسینگ "بۆی" یان "بۆیاخچی پێڵاو بوون".

"هەڵبژاردە"ی ڕاستەقینە، "دەسەڵاتە هەرەگەورەکان"، "قسەکەران بەناوی ڕەگەزی ڕەش" خزمەتکاری ئەسپەکانی یانەی "لادێ"ی لانسینگ بوون یاخود بۆیاخچی پێڵاوبوون لەپەرلەمانی ویلایەتی میشیگان..".

باسی خێزانی "لیۆنز"ی شاری "ماسۆن"ی ویلایەتەکە دەکات کە مستەر "لیۆنز" وەرزشەوانێکی دەرکەوتووبوو:

"بەم جۆرە ڕێزی دەگیرا لەلایەن هاوڵاتیانی شارەکەوە، بەهۆی ئەمەشەوە دەیتوانی کاری ناو ماڵانی دەستبکەوێ"!!

هەرچەندە ماڵکۆلم باشترین قوتابی بوو بەڵام مامۆستا سپییەکە لای سەیر بوو کاتێك لە ماڵکۆلمی پرسی دەربارەی دواڕۆژیو ئەم وەڵامەی دایەوە کە دەیەوێ ببێتە پارێزەر:

"تۆ قولە ڕەشی Negro، دەبێ واقیعی بێت، بۆچی نابیتە دارتاش؟"

مامۆستاکە وەکو هەموو پێست سپییەك بیری دەکردەوە، دوا ڕۆژی ڕەشەکان لایان ئەوەیە "لە جێی خۆیاندا بمێننەوە".

لەڕەشەکان ژیان خراپتر ئەو ((سپی))یانەن کە بە ڕەگەز ڕەشن، واتە ڕەگێکی ڕەشیان تێدایە بەڵام بەڕوویانەوە دیار نییە، ئەمانە لەدۆزەخدا دەژیان چونکە ئیمکان بوو ڕۆژێك کابرایەك خەبەریان لێ بدات، ئەمانە بەهۆی تێکەڵ بوونیان لەگەڵ سپیەکاندا -کەسیش نەیدەزانی کەڕەشن– ئەو قسانەیان دەبیست کە سپییەکان نێوان خۆیان بەڕەشەکانیان دەوت، ماڵکۆلم دەیبینی چۆن دەتەقینەوەو دەمیان پڕ دەبوو لە قسەی ناشیرین دژ بە سپییەکان.

بەڵام لە ((ڕەگەزپەرستی))و ((بارودۆخی خراپی ژیان)) خراپتر ((مێشك سڕینەوە)) بوو، ڕەشپێستەکان لەسەر "ڕاستییەك" پەروەردەکرابوون:

"شت چەند سپی تر بێت باشترە"

کۆنك Conk دیاردەیەکی ئەم مێشك سڕینەوەیەیە، ڕەشپێستەکە گیراوەیەکی سووتێنەر دەدات لەقژە لولەکەی تاکو زەردو خاوی بکات.. دەموچاوی ڕەشو قژی زەرد! قژی زەرد هی سپیپێستەکانی بۆیە "باشترە"!

ماڵکۆلم فێری ئەم کارە ببوو و دەستی دابووە قژ خاوکردنەوە:

"بەم جۆرە.. یەکەم هەنگاوم نا ڕووەو سەرەولێژبوونی خودی خۆم"

باسی ڕەشەکانیش دەکات:

ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پیگەی زاگرۆس

"تەماشای دەوروبەرت بکە لەهەر شارێکدا (..) پیاوان دەبینی قژە لوولەکەیان خاوکردۆتەوە، هەروەها ئافرەتی ڕەشی خاوەنی قژی دەستکردی سەوزو مۆرو "..'' کە شایەنی گاڵتە پێکردنن هەروەك بووکەشووشەی سەر شانۆی بووکە شووشان، مافی خۆشتە ئەو کاتە بپرسیت ئەگەر ڕەشپێستەکان مێشکیان لە دەست نەدابێت‌و پێوەندییان بەخودی خۆیانەوە مابێت"

ماڵکۆڵم ڕەشەکانی ڕاچڵەکاند، زۆریانی فێری ئەوەکرد کەشەرم لە ڕەشێتی خۆیان نەکەن، بەڵکو هەتا شانازیشی پێوە بکەن، ماڵکۆڵم ڕەشەکانی فێرکرد کەئیتر لە "خوارەوە" تەماشای سپیپێستەکان نەکەن‌و خۆیان بەکەمتر لەوان نەزانن، ڕەشەکان دەتوانن کاری مەزن بکەن، خۆشی نموونەیەکی گەورەی زیندوو بوو.

مێشك سڕینەوە هەروا کاری لەو ڕەشانە دەکرد کە خۆیان بە ئەندامانی "چینە بەرزەکان" دەزانی.. با ماڵکۆڵم باسیان بکات:

ڕەشەکانی بەرزایی "ڕۆکزبێری" -لە (بۆستن) لەباکووری ئەمریکادا- بەلووت بەرزییەوە تەماشای ڕەشەکانی "گیتۆ"[٥] یان دەکرد، ئەمانە لە "سەرکەوتووان"ی لانسینگ خراپتر مێشکیان سڕاوەتەوە

"ئەم نەگبەتانە بەهەموو توانایەکیانەوە هەوڵیان دەدا لاسایی سپییەکان بکەن، وا دەزانن ئەگەر "سپی تر" بن "باشتر" دەبن"

ماڵکۆڵم بەشێوە گاڵتەجارییەکەی خۆی باسی پیشەکانی ڕەشەکانی بەرزاییەکە دەکات:

"لەو بڕوایەدام کە لە دە کەسی بەرزایی ڕۆکزبێری هەشتیان بەکاری خزمەت هەڵدەستن بەڵام لەژێر ئەو ڕستەیە دەیشارنەوە:

لەبانکدا کار دەکات،

لەکۆمپانیایەکی تەئمینە...

یان خۆیان بە گەورە دەزانن:

"من لەبنەماڵەیەکی کۆن بوومەتەوە".. ئەمەیە ڕستە شۆڕشگێڕەی کە تەرخان کرابوو بۆ داپۆشینی کاری ئافرەتی خزمەتکار یان چێشلێنەری لای سپییەکان.

دەردی خۆ بەکەم زانینی ڕەشەکان گەیشتبووە ئاستی ڕۆشنبیران، بەڵام کارەساتەکە گەورەتر بوو: دەردەکە گەیشتبووە "پێشەوایان"، ئەمانە خۆیان کردبووە پێشەوایانی ڕەشەکان بەڵام لە ڕاستیدا کارەکەیان زیاتر نۆکەرایەتی بۆ سپییەکان بوو.. ئەمانەن "کوڕەکانی مام تۆم"[٦]

---

[٥] گیتۆ: ئەو گەڕەکەیە کە کەمایەتییەکی ئاینی یان نەتەوەیی ناچار دەبێت تیایدا بژی.

ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پێگەی زاگرۆس

ئەم پێشەوایانە بۆ ڕازی کردنی خاوەنە سپییەکانیان هێرشیان دەبردە سەر موسڵمانە ڕەشەکان [7] خاوەنەکانیان پێویستیان نەبوو بەوەی فەرمانیان پێ بدەن:

".. ئەمانە وەکو بووکەشووشەی سەر شانۆن، باش ڕاهێنانیان پێ کراوە، تەلەفزیۆنیان بینیوەو ڕۆژنامەیان خوێندۆتەوە، کەواتا زۆر باش دەزانن پێویستە چی بکەن".

" ناو نالێم بەلام لیستەکە بنووسن بەناوی گرنگترین "پێشەوا"ی ڕەشپێست یان ئەوانەی خۆیان بەپێشەوا دەزانن ساڵی ١٩٦٠ ، ئەو کاتە ناوی ئەو کەسانە دەبەن کە هێرشیان دەبردینە سەر، ئێمەی "قولە ڕەشەکانی کێڵگەکان"[8]، ئێمە کە ئەوەندە "شێت" بووین قامچیمان دا لە "خاوەنە باشەکە"مان، یەکەمین شتی گرنگ لایان ئەوەیە بە "خاوەنە باشەکە" بڵێن سەغڵەت نەبێ و گوێ نەداتە "قولە ڕەشەکانی کێڵگەکان"و "قولە ڕەشەکانی گیتۆ".

"ئەم موسڵمانە ڕەشانە قەد نوێنەری هەموو ڕەشەکان نین"

یان:

"ئەم ڕق پەرستنە کاری کەسانێکی لێپرسراو نییە"

(..) ئەم پێشەوایانە خەریك بوو بکەونە ژێر پێی یەکترەوە کاتێك پاڵەپەستۆیان دەکرد تا هەریەکەیان یەکەم کەس بێت بڵێ ئەم کارە "قسەی بێ سەرو بن و سەیری ڕێبازی ئیسلامیی مۆدێرنە" یان "قسەی نا ئاینیی دژ بە مەسیحییەکانە.

موسڵمانان دەیانوت:

".. ئەم سواڵکەرانە لەپێناوی زەردەخەنەیەکی سپی یان دەست هێنانێك بەسەرشاندا پێلاوی سپییەکان دەلێسنەوە "[9]

* * * * *

ئایا بارودۆخی ژیانی ڕەشەکان باشتر بووە؟

دەسەلاتدارانی ئەمریکا زانییان کە یەکێکی وەکو ماڵکۆڵم ئێکس دەتوانێ چ سەریەشەیەك بۆ ڕژێم دروست بکات، بەلام ئایا ئەم دەسەلاتدارانە سوودیان لەدەرسەکەی ماڵکۆڵم ئێکس وەرگرت؟ سوودیشی لێ وەربگرن بێ

---

[6] "کوخەکەی مام تۆم" ڕۆمانی خاتوو "هارییێت بیچەر ستۆو"ە، ڕۆمانەکە سۆزی نووسەر بەرامبەر ڕەشەکان پیشان دەدات بەلام "مام تۆم" هێشتا خزمەتکارە.

[7] موسڵمانەکان ئەم ناوەیان پێ ناخۆش بوو **Black Muslims**، ماڵکۆڵم دوو ساڵ هەوڵی دا بەم ناوە بانگ نەکرێن بەلام بێ سوود بوو.

[8] واتا ئەو کۆیلە ڕەشانەی کە کاتی خۆی لەکێڵگەکانی سپییەکان کاریان دەکرد.

[9] ئێریك لنکۆلن، المسلمون الزنوج.. ل١٠٩.

کەڵکە چونکە دەردی ڕەگەزپەرستیی ئەمەریکا بەرهەمی کۆمەڵگەکە خۆیەتی، تاکو کۆمەڵگەکەش وابێ هەزارو یەك دەردی لێ دەبێتەوە.

ڕەشەکان سەلماندیان کە دەتوانن ڕاپەڕن.. پێش کوشتنی ماڵکۆڵم بە ساڵێك–کاتێك لە دەرەوەی ئەمریکادا بوو– "هاوینی دوورو درێژی سووتێنەر" بەپابوو..ڕاپەڕینی ڕەشەکان ڕوویدا.

سێ ساڵ تێپەڕی نەکردبوو بەسەر کوشتنی ماڵکۆڵم دا کاتێك ڕاپەڕینی تر بەرپابوو، ڕاپەڕینەکە گەشتە "واشنتن"ی پایتەخت.. ڕاپەڕینی جەماوەر تێکەڵی فیشەکی قەنناسە ڕەشەکان بوو.

کەمێك بەر لەوەی ئەم نامیلکەیەمان دەربچێت ڕاپەڕینی "لۆس ئەنجلس" -ئایاری ١٩٩٢– ڕوویدا. "ئاغا سپییە پیاوچاکەکە" بۆ سەرکوتکردنی گێرە شێوێنەکان و "قولە ڕەشەکانی گیتۆ" کەوتە جووڵە، سەرۆك (جۆرج بۆش) -پاڵەوانە جیهانییەکەی مافی مرۆڤ!– سوپای دابەزاند بۆ ڕاپەڕیوەکان.

هۆی ڕاستەوخۆی ڕاپەڕینەکە ئەوەبوو کۆمەڵێك پۆلیس وێنەیان گیرابوو کاتێك کەلە ڕەشێك دەدا، بەڵام دادگا پۆلیسەکانی تاوانبار نەکردو بڕیاری دادگا لەڕاستیدا تەنها فوویەك بوو کرا بە ئاگری هەڵگیرساوی ساڵەهای ساڵی ئەمریکا، ئەنجامی ڕاپەڕینەکە کوژرانی پەنجا کەس و وێرانیی نزیکەی دە هەزار بینا [10]. باشە ئەی ئەگەر ڕاپەڕینێکی گەورەترو توندوتیژتر ڕوویدات وەزعی ئەمریکا دەگات بەچی؟

کاتێك ماڵکۆڵم لە (نایجیریا)دا بوو فەرمانبەرێکی ئەوێ پێی وت کەوا وەکالەتی موخابەراتی مەرکەزی ئەمریکا C.I.A زیرەکانە هەوڵ دەدات ئەوە لەئەفەریقادا بڵاوبکاتەوە کە باری ژیانی ڕەشەکانی ئەمریکا باش بووەو کێشەی ڕەگەزپەرستی بەرەو چارەسەرکردن دەچێ.. تا ئەمڕۆ ئەم درۆیە هەر دەکەن.. هەمووشی بۆ خەڵەتاندنی گەلانی جیهان بە "بەهابەرزەکانی"ی ئەمریکا.. ماڵکۆڵم زوو وتبووی:

> "چۆن دەتانەوێ حکوومەتی ئەمریکا "دیموکراسی"و"برایەتی" بەگەلە ڕەنگدارەکان بفرۆشێ، ئەوانەی هەموو ڕۆژێك شت دەخوێننو دەبیستن لەبارەی ئەوەی لێرەدا "لەئەمریکا" ڕوو دەدات؟"
>
> "کەواتە کێ لای سەیر دەبێ ئەگەر ئاگر بەردرێتە ئۆتۆمبێلی سەر بە سەفارەتەکانی ئەمریکاو، ئەم سەفارەتانە بەرد باران بکرێنو هاوار لە فەرمانبەرەکانی بکرێ "بگەڕێرەوە وڵاتەکەت ئەی پیاوی سپیپێست"و هێرش بریێتە سەر دەزگا مەسیحییەکانی بڵاوکردنەوەی مەسیحییەتو ئاڵای ئەمریکی لەهەموو جیهاندا بدڕێنرێ؟"

---

[10]Catherine David, TéléObs, 141,p.3.

نەتەوەی ئیسلام[11]

کاتێك والاس فارد W.Fard دامەزرێنەری (نەتەوەی ئیسلام)ی ئەمریکا، لەساڵی ١٩٣٠دا پەیدا بوو: دوو بزووتنەوەی ڕەشەکان هەرەسیان هێنابوو، یەکەمیان بزووتنەوەیەکی بەناو موسڵمان بوو ئەویش بزووتنەوەی مۆری (مەغریبی) کۆمەڵایەتی کە ئاغا زادە دروو عەلی Drew Ali پێشەوای بوو، (دروو عەلی) بەتۆمەتی کوشتن گیراو دوای بەرەڵاکردنی بەشێوەیەکی نەزانراو مرد.

بزووتنەوەی دووەم بەربڵاوتربوو، ئەویش هی ڕەشی ناموسڵمان مارکۆس گارڤی M..Garvey بوو کەدروشمی "گەڕانەوە بۆ ئەفەریقا"ی بەرزکردبۆوەو دوای دوورخستنەوەی گارڤیش بزووتنەوەکەی لاواز بوو.

ئەوکاتە ڕێکخراوی تر هەبوون بەلام بەتەنها (فارد) توانی شوێنکەوتووانی دوو ڕێکخراوەکەی (دروو عەلی)و(گارڤی) بۆلای خۆی ڕابکێشێ.

(فارد) خۆی بەپێغەمبەر دەزانی بەلام پاش دیارنەمانی، ئێلیجا محمد Elija (کە کردبوویە پێشەوای دوای خۆی) ئەمی کردە خودا. بەپێی ئێلیجا، خودا لە (فارد)دا بەرجەستە ببوو، ئەم خودایەش (ئێلیجا)ی وەك پێغەمبەرێك بۆ ڕەشەکانی ئەمریکا ناردووە، لەدواییشدا خودا دێتەوە سەر زەوی بۆ پێشەوایەتی کردنی موسڵمانە ڕەشەکان، لەڕاستیشدا دیارنەمانی (فارد) یارمەتی (ئێلیجا)ی دا بۆ ڕێکخستنی ئەم ئەفسانەیە هەرچەندە وتراوە کە (فارد) لەبەندیخانەدا مردبوو.

ئەم باوەڕە هەروەها ڕق هەڵگرتن لەمرۆڤی سپی دوو خاڵی سەرەکیی ڕەخنەکانی موسڵمانە ڕاستەقینەکان بوون. بۆ خاڵی دووەم (ئێلیجا محمد) دەیوت کەوا ئیسلامی ڕاستەقینەو پاكو دوور لە کینە بەکەڵکی ڕەشەکانی ئەمریکا نایەت[12] بەلام دوایی دەبینین ماڵکۆڵم ئێکس دێتە سەر ئەو بڕوایەی ئەم ئیسلامە پاکە ڕزگارکەرەوەی نەك هەر ڕەشەکانە بەڵکو هەموو ئەمریکا.

ڕقی موسڵمانە ڕەشەکان لەمرۆڤی سپی تەنها کاردانەوەی ڕەگەزپەرستییەکەی سپیپێستیان نەبوو بەڵکو هەروا شێوە خۆپاراستنێکە لەو بێ کەرامەتییەی زۆر ڕەش تێی کەوتبوون. ئەمانە بۆ تێکەڵ بوون بە سپییەکان و بەهۆی لاسایی کردنیان وایان لە سپییەکان کردبوو بەکەمیان بزانن و لە جاران زیاتر حەز بەتێکەڵ بوونیان نەکەن، ماڵکۆڵم و (نەتەوە) تێکەڵخوازەکانیان بەهیچ دەزانی.

هەرچەندە ڕەشەکان لە ئیسلامی ڕاستەقینە لایاندابوو، بەلام شتی زۆری تریان لە موسڵمانان دەچوو: پێنج نوێژی ڕۆژانەو حەجکردن و بەگوناه زانینی خواردنەوەو زیناو خواردنی گۆشتی بەراز، ئافرەتانیشیان جلو بەرگی ئیسلامی، لەچك و کراسی درێژیان دەپۆشی.

---

[11] بۆ ئەم بەشە بەزۆری پشتمان بەستووە بە کتێبی "ئێریك لنکۆڵن"ی ڕەشپێست: موسڵمانە ڕەشەکانی لە ئەمریکادا کە لە "١٩٥٩"دا نامەیەکی دکتۆرا بوو و کرایە کتێب.. بڕوانە وەرگێڕانە عەرەبییەکەی: المسلمون الزنوج في أمريكا، و. عمر الديراوي، دار العلم للملايين، بيروت، ١٩٦٤، ژمارەی لاپەڕەکانی پەراوێزەکانی ئەم بەشەش هی ئەم کتێبەن.

[12] ل٢٧٦-٢٧٧.

ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پێگەی زاگرۆس

ڕەخنەیەکی تر ئەوە بوو نەتەوە (تەورات)ی بەکار دەهێنا بەپاڵ قورئان، ئەوانیش دەیانوت کەوا ئەمە تا ئەو کاتەیە قورئان بەتەواوەتی دەخوێننو لێی تێ دەگەن[13].

بەهەرحاڵ موسڵمانان دوای مردنی ئێلیجا (ساڵی ١٩٧٥) بەو گۆڕانکارییانەی ماڵکۆڵم قایل بوون ئەویش بەهۆی (والاس محمد) -کوڕی ئێلیجا- کەچووە جێگەی باوکی[14]. پەیوەندی والاس بەماڵکۆڵمەوە باش بوو هەتا ئەو کاتەش کە نێوان ماڵکۆڵمو ئێلیجا تێك چوو بوو و ماڵکۆڵم لەڕێکخراوی (نەتەوەی ئیسلام) دوورخرابووەوە.

"فڕێدانی ناوی کۆیلێتی" تایبەتییەکەی تری (نەتەوە) بوو. پیاوی سپی کە ڕەشەکانی فڕاند ئەوانی جیاکردەوە لەخێلە ئەفریقییەکەیان بۆیە مرۆڤی ڕەشپێست خێڵە کۆنەکەی خۆی نەدەناسیو ناوی باپیرانی نەدەزانی. پیاوی سپیش ناوێکی مەسیحی دایە کۆیلە ڕەشەکان کەناوی کۆیلێتییە، تا ئەو کاتەش کە خودا "دەگەڕێتەوە" بۆ لای گەلە ڕەشەکەیو ناوی نوێیان دەداتێ، مرۆڤی موسڵمان ناوی کۆیلێتی فڕێ دەداو هێمای ئێکس (X) زیاد دەکات بۆ ناوی یەکەمی، بۆیە (ماڵکۆڵم لیتڵ) بووە ماڵکۆڵم ئێکس، بەهەمان جۆر موسڵمانان ناوی باپیرانیان فڕێداو بوونە: بنجامین ئێکس، لویس ئێکس، جەیمس ئێکس.. ئافرەتانی نەتەوەش: بیتی ئێکس، تیڵما ئێکس..

X دوو واتای هەیە: یەکەم: "نەزانراوی": چەندو چۆنی مرۆڤی موسڵمان ئێستا نەزانراوەو لە دواڕۆژدا دەردەکەون. دووەمیش: نەخێر: مرۆڤی موسڵمان ئێستا دەڵێ نەخێر بۆ ناوی کۆیلێتی[15].

موسڵمانە ڕەشەکان خۆیان بەئەندامی خێڵی شاباز Shabazz دەزانن کە "لەبیابانەکانی ئەمریکای باکووردا دۆزرایەوە"، ئەم بڕوایەش لێکجیابوونی ڕەشەکان لەکۆمەڵگای ئەمەریکایی پتەوتر دەکات.

لەمانەوە ڕادەی ڕقی موسڵمانە ڕەشەکان دەزانین، ڕق لەهەر شتێك کە بۆنی پیاوی سپی پێوە بێت، ئەو ڕقەی کە ببووە سووتەمەنی بۆ هێرشەکانی ماڵکۆڵم دژی کۆمەڵگەی ئەمەریکی، ئەو کۆمەڵگەیەی کە تەنانەت زۆر لە سپییەکانیش بەدەستییەوە دەناڵێنن.

ئەندامانی "نەتەوەی ئیسلام" بەزۆری لاو بوون، پێشەوایانیشیان هەر لاو بوون، بچووکترینیان (٢٣) ساڵ بوو[16]. باوکێك وەڵامی قەشەیەکی دابوو سەبارەت بە موسڵمانبوونی کوڕەکەی:

"نەمتوانی ڕێگەی لێ بگرم، لاوە ڕەشەکانمان بەدوای شتێکدا دەگەڕێن کە دەمێکە بە دەستیان نەکەوتووە لەم بزووتنەوە نوێیەدا دۆزییانەوە"[17]

هەژاران زۆرترینو دڵگەرمترین ئەندامانی بزووتنەوە ئیسلامییەکە بوون، هەروەها ژمارەیەك هونەرمەندیان لەناودا هەبوو.. دوایی ماڵکۆڵم دەبێتە خۆشەویستی هەژارانو هونەرمەندان.

---

[13] ل١٩.

[14] پێشەوای ئێستای نەتەوەی ئیسلام، لویس فاراخان وەکو ئێلیجا بۆچوونی سەیری هەیە.

[15] بڕوانە ل١٣٤–١٣٥.

[16] ل٣٣ ئەمەش کاتی کتێبەکەی لینکۆڵن.

[17] ل٣٦–٣٧.

بەشی گەورەی ئەندامانی (نەتەوە) دەرچووی بەندیخانەو کۆنە تلیاکخۆرو دزو گەوادو ئافرەتی لەشفرۆش بوون، کەنیسەی مەسیحی ئەمانەی وەرنەدەگرت تا خۆیان پاك نەکرادیەتەوە لەکاتێکدا موسڵمان وەریاندەگرتن و ئەم کەسانەیان پاك دەکردەوەو پەروەردەیان دەکردنەوە[١٨].

ئەوانەی بەدوای بنەمای ڕەوشتی دەگەڕان دەچوونە ناو بزووتنەوەکە، ئەمانە برایەتیی ڕاستەقینەی نێوان ئەندامانی بزووتنەوەکەیان دەبینی لەکاتێکدا بزوتنەوە ڕەشەکانی تر ناچاری فرت و فێڵ دەبوون بۆ سەلماندنی یەکگرتنی ئەندامانی خۆیان[١٩]

بەشایەتی پێشەوایەکی ڕەشی موسڵمانیش:

"کۆمەڵەیەك نەبووە ئەوەندەی موسڵمانە ڕەشەکان خاوەنی ئاستی ڕەوشتی بەرز بن، بۆیە توانیان بەسەر خراپەی زۆردا زاڵ بن و خۆشەویستیان لەنێوان ڕەشەکاندا چاند "[٢٠]

هەروەها لاوی ڕەشی زۆر چووبوونە ناو بزووتنەوەکە لەبەر بنەما نوێکانی سەبارەت بەپەیوەندی نێوان پیاوو ئافرەت کە لە ناو بزووتنەوەکەدا هەبووە. بزووتنەوەکە بڕوای بەیەکسانیی نێوان پیاوو ئافرەت هەبوو، ئەوەندە هەیە کار لەنێوانیاندا دابەش کراوە[٢١].

نرخی ئافرەت لای موسڵمانە ڕەشەکان گەورەبوو، گەورەتر لەنرخی لای ڕەشەکانی ترو لای سپییەکان، ئافرەتەکە بە (خاتوو) و بە(خوشکە) بانگ دەکرا، ئافرەتان بانگەوازیان بۆ ئیسلام دەکرد، ئەوانەش کە کاتی خۆی لەشیان دەفرۆشت یان تلیاکخۆر بوون ئێستا ئافرەتانی تر دەهێننە سەر ڕێگەی ڕاست، هەندێك ئافرەتی موسڵمان بەهۆی موسڵمان بوونیانەوە ژیانێکی تاڵ لەگەڵ کەس و کاریان دەبردە سەر بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر خۆڕاگربوون.

ناودارترین ئافرەتی بزوتنەوە ئیسلامییەکە -کاتی ماڵکۆڵم– (لوشی ئێکس)بوو کە سەرۆکی ڕاهێنانی کچان بوو، (تیڵما ئێکس)و (تاینیتا ئێکس)یش شتیان لە بڵاوکراوەکانی بزووتنەوەکەدا دەنووسی[٢٢].

بانگخوازە ئیسلامییەکان بەشایەتیی زۆر کەس هێمن و نەرمو خاوەن بڕوا بەخۆبوون، قسەکانیشیان پڕی بوو لەخۆشەیستنی ڕەشەکان و ڕق لە سپیپێستان. هەموو چوارشەممەیەك لاوەکان بەناو بازاڕو باڕو چایخانەو مەلهاکاندا دەگەڕان و بانگەوازیان بۆ بزووتنەوەکە دەکرد، یەك شەممانیش نزیك کەنیسە مەسیحییەکان هاتوچۆیان دەکردو بڵاوکراوەیان دەدایە دەست ئەوانەی دەچوونە ئەوێ[٢٣].

---

[١٨] ل٤٠.

[١٩] ل٤٢.

[٢٠] ل١٨٦.

[٢١] ل٤٣.

[٢٢] ل٢٤٤.

[٢٣] ل١٤١.

ڕێکوپێکیی موسڵمانان هەتا منداڵانیشی گرتبووەوە، منداڵان جلوبەرگ پاك‌و زمان پاك بوون‌و وەكو گەورەكان بە (برا)و (كاكە)و (خاتوو)و (خوشكە) یەكتریان بانگ دەكرد[٢٤].

موسڵمانان قوتابخانەی تایبەتیی خۆیانیان هەبوو، ئەمانە وانەی مێژووی ڕەشەكانیان تێدا دەخوێنرا كە لە هیچ قوتابخانەیەكی تردا نەبوو، ئەو ڕەشانەی منداڵیان نەدەنارده ئەوێ دانیان بەو ڕاستییە دەنا كە قوتابخانەكانی موسڵمانان باشترن.

"منداڵەكانمان گەورە دەبن‌و نازانن خۆیان كێن‌و مێژووەكەیان چییە ، هەموو قوتابخانەكانی سپییەكانیش باسی كارە گەورەكانی سپیپێستیەكان دەكەن، ئەو سپییانەی هەمیشە لافی دادپەروەری‌و یەكسانی لێ دەدەن"[٢٥]

چەند لایەنێك هەوڵی دا دەست بەسەر (نەتەوە) بگرێ، وەكو حزبی كۆمۆنیستی ئەمریكی (ساڵی ١٩٢٣)، ژاپۆنییەكان‌و ئەسیوبییەكان بەڵام بێ سوودبوو[٢٦]، (فیدل كاسترۆ)ش هەروا سەركەوتوو نەبوو.[٢٧]

ماسۆنییەت –داردەستی جوولەكە– توانیبووی بچێتە ناو ڕێكخراوە ڕەشەكان، بەوتەی ڕۆژنامەی (لۆس ئەنجلس هێراڵد دیسپاچ) یش كە موسڵمانە ڕەشەكان شتیان تێدا دەنووسی:

جوولەكە ڕەشەكانیان سەرقاڵی "تێكەڵخوازی" دەكرد تا لەكێشە سەرەكییەكەیان دووریان بخەنەوەو وایان لێ بێ كاتی خۆیان بە "مێش گرتن" بەرنە سەر لەكاتێكدا جوولەكە لەسەر حیسابی ئەوان بناغەی ئابوورییەكەی خۆیان پتەوبكەن[٢٨]

ئەگەر جوولەكەیەكیش بیەوێ لەپێشەوایەكی ڕەش ڕزگاری بێ ڕاستەوخۆ هێرشی ناباتە سەر بەڵكو پێشەوایەكی ڕەشی تر بانگ دەكات‌و ڕێگەی پێدەدات تەوقە لەگەڵ ژنە سپییەكەی بكات‌و پێی دەڵێ كە خەڵك هەموویان یەكسانن، ڕەشەكەش دەچێتە دەرەوەو ئامادە دەبێ دایكی خۆی بكوژێ ئەگەر ئەو دایكەی ڕێگەی "تێكەڵبوون" لەگەڵ سپییەكانی لێ بگرێ[٢٩]، لەم كاتەش دا كابرای جوولەكە تەماشای هەردوو ئەو پێشەوایە دەكات كە تێكبەربوون، هەر یەكەش لەوان جوولەكەكە بە هاوڕێی خۆی دەزانێ[٣٠].

---

[٢٤] ل١٧٧.

[٢٥] ل٤٤.

[٢٦] ل٢٥-٢٦.

[٢٧] بڕوانە ل٢٨..

[٢٨] ل١٤٨ وەك چۆن ئێستا دەوڵەتە گەورەكان –نەخشە بۆ جیهان دەكێشن بەڵام وڵات‌و گەلە "دواكەوتووەكان" بەشتی لاوەكی سەرقاڵ دەكەن وەكو لابردنی دیكتاتۆرێك یان دەستكەوتنی ئۆتۆنۆمی– ئەمە تێبینیی ئەو چاپە بوو بەڵام ڕۆژان بۆیان سەلماندم ئەو دەوڵەتانە ئەوەش بە میللەتان ڕەوا نازانن مەگەر تەنها بەرژەوەندییەكیان لەمە هەبێ.

[٢٩] هەمان دەرد لە پەیوەندیی نێوان میللەتێكی بەهێزو پێشكەوتوو و میللەتێكی هەژارو دواكەوتوو. هەمان شت بخەرە پێش چاوت سەبارەت بە كوردێكی خاوەن كەسایەتییەكی ڕوخاو و لاواز كاتێك ئەمەریكییەك بەدەمییەوە پێدەكەنێ‌و لەخۆی نزیكی دەكاتەوە، ئەو كاتە ئەو ناخ ڕووخاوە ئامادەیە خوێنی برا كوردەكەی بڕێژێ ئەگەر ئەو ئەمەریكییە چاوێكی بۆ بتروكێنێ، پاش هەموو

دیارە جوولەکە نەیانتوانی بچنە ناو (نەتەوە) چونکە موسلْمانە ڕەشەکان هێرشی زۆریان دەبردە سەریان و سەر (ئیسرائیل)، (نەتەوە) جوولەکەی بەسپی دەزانی بەڵکو لەوە خراپتر: بەخوێنمژی ڕەشەکانیان دەزانین.

موسلْمانە ڕەشەکان کاری دوژمنانەیان دژی حکومەت نەدەکرد، بەلاّم کە تەعدایان لیّ بکرایە بێدەنگ نەدەبوون، ڕەخنەشیان لەو "پێشەوا" ڕەشانە دەگرت کە ترسنۆکن، ئەمەش ڕێزی بۆ دروست کردن تەنانەت لای ناموسلْمانەکانیش. موسلْمانەکان دەیانوت:

"ئێمە ڕاستی دەڵێین هەتا ئەگەر بشکوژرێین.. لەکاتێکدا پێشەوا ڕەشەکانی تر مەرایی بۆ پیاوی سپی دەکەن"[31]

موسلْمانەکان ڕەشەکانیان فێردەکرد سەربەخۆیی ئابووری بەدەست بهێنن و چیتر پشت بەسپییەکان نەبەستن، سپییەکانیش لەوە دەترسان موسلْمانان ڕەشەکانی ناو کارگەکان کرێکارە سپییەکان هان بدەن مان بگرن، دیارە سپییەکانیش مل کەچ نابن، ئەو کاتەش هەردوولا دەست دەدەنە کاری توندوتیژی، وەك پۆلیسێکیش دەڵێ:

"ئەگەر ئەمە ڕووبدات دۆزەخ بەسەر تەپڵی سەرماندا دەکەوێتە خوارەوە"[32]

(نەتەوەی ئیسلام) زۆری کرد بۆ ڕەشپێستەکان، مرۆڤێکی ڕەشی نوێی دروستکرد، مرۆڤێکی ڕەشی سەربەرز، مالْکۆلْم دەیوت:

"ئێوە دەتوانن بەناوماندا بگەڕێن، ڕێزیشتان لیّ دەگیریّ زیاتر لەو ڕێزەی پێشەوا ڕەشەکانی تر لێتان دەگرن، ئەوانەی بۆ لەتەنانێك دەستتان ماچ دەکەن، بەلاّم ئەی سپیپێستان ئەمە بزانن: ئەو ڕەشپێستەی دەتانناسی مرد"[33]

شتێکیش ئەمەریکییەکە هیچ بۆ ئەو کوردە ناکات وەك چۆن لەم ڕۆژەماندا دەیبینین و وەك چۆن ئەزمونی ڕەشەکان فێرمان دەکات.

[30] ل٢٠٨ لەهەمان ڕۆژنامەوە.

[31] ل٢٠١.

[32] ل٣٠.

[33] ٢١٥.